

W ramach projektu planuje się przeprowadzenie serii kampanii wykopaliskowych na terenie zespołu osadniczego w Czermnie, celem stworzenia - nareszcie wiarygodnej - podstawy do datowania nie tylko grodziska w małej wiosce nad Huczwą ale i początków sąsiedztwa Polski i Rusi w X-XIII w. Studia z zakresu nauk przyrodniczych, interpretacja znalezisk (np. związanych z handlem), porównanie z innymi pograniczami winny umożliwić sformułowanie odpowiedzi na pytanie czy pogranicze polsko-ruskie winniśmy traktować jako „ziemię niczyją” przemierzaną jedynie przez kresowych wojowników w rodzaju Skrzetuskiego i Bohuna czy też jako pomost, miejsce które bardziej łączy niż dzieli.

Już jeden z twórców polskiej archeologii – Zorian Dołęga Chodakowski (1784-1825) – donosił, że w 1817 r. „rzecz osobliwą znalazłem w wsi Czermnie nad Huczwą [...]. Są wały krągłe jak we wszystkich horodyszczach” (por. Pamiętnik Naukowy 3 [1837], s. 22) i postawił tezę, iż chodzi tutaj o relikt grodu Czerwień, o którym po raz pierwszy słyszymy pod rokiem 981, kiedy to ruski książę Włodzimierz „poszedł [...] ku Lachom i zajął grody ich: Przemyśl, Czerwień i inne grody które są i do dziś dnia pod Rusią” (*Powieść lat minionych* [F. Sielicki (ed.) 1968, s. 269]).

Rzecz jasna wczesnośredniowieczne granice nie miały charakteru linearnego i niesposób mówić o narodach (polskim i ruskim) w X-XIII w. Niemniej jednak problem lokalizacji grodu Czerwień ma kluczowe znaczenie dla naszych wyobrażeń o lokalizacji i formowaniu się polsko-ruskiego pogranicza. Dyskusja na ten temat – zainicjowana przez historyków polskiego tj. Adama Naruszewicza (1733-1796) i rosyjskiego, czyli Nikołaja Karamzina (1766-1826) – trwa już ponad dwieście lat! Niewielka ilość przekazów pisanych dotyczących wschodniej Polski, zachodniej Białorusi/Ukrainy w X-XI w., fakt, iż nazwa Czerwień pojawia się w wielu miejscach Słowiańszczyzny (Czerwień znamy nawet z Bułgarii!) powoduje, iż od dawna historycy, np. Aleksander Gieysztor (1916-1999), Stefan Maria Kuczyński (1904-1985), Gerard Labuda (1916-2010), Henryk Łowmiański (1898-1984), Gotthold Rhode (1916-1990), a czy współcześnie Elżbieta Kowalczyk, Jan Tyszkiewicz, Karol Kollinger czy Adrian Jusupović liczyli na to, iż to wykopaliska rozstrzygną czy „wały krągłe” znane ze wsi Czermnno można utożsamiać z grodem Czerwień jaki znamy z przekazów pisanych.

Po 1945 r. polska archeologia przyczyniła się do wyjaśnienia wielu zagadek związanych z początkami Polski (tzw. badania milenijne) i dziś niesposób pisać o Polsce Mieszka I czy Bolesława Chrobrego bez uwzględnienia wyników badań w Gnieźnie, Ostrowie Lednickim czy Poznaniu. Niestety z wielu powodów rejon Czermnna, czy szerzej dorzecza górnego Bugu rozpoznany jest o wiele gorzej niż Wielkopolska, mimo, iż pierwsze wzmianki o tym regionie także odnoszą się do epoki Mieszka I oraz Bolesława I. To właśnie opisowi bitwy wojsk polskich i ruskich nad Bugiem (1018 r.) zawdzięczamy informację, o tym, iż pierwszy król Polski miał „brzuch [...] tłusty” i był tak „wielki i ciężki, że i na koniu ledwo mógł siedzieć [...]” (*Powieść lat minionych* [F. Sielicki (ed.) 1968, s. 312]).

Nadrobienie zaległości w badaniach Czermnna jest wynikiem kilku lat (2013-2020) pracy zespołu archeologów, historyków, geografów, którzy szczegółowo zaprezentowali wyniki badań dawnych w Czermnie, przeanalizowali wszelkie przekazy pisane i kartograficzne dotyczące Czermnna (por. <https://grodyczerwienskie.pl/publikacje> // <https://pl-pl.facebook.com/Grody.Czerwienskie>).

Przedkładany do oceny projekt ma postawić przysłowiową *kropkę nad i* w rozpoznaniu Czermnna. Prace wykopaliskowe obejmą wał i fosę grodu głównego (stan. 1), umocnione podgrodzie (stan. 2) oraz ogromny wał strzegący grodu od południa (stan. 66). Wykonanych zostanie nieco ponad 200 datowań absolutnych (datowanie radiowęglowe; dendrochronologia; datowanie termoluminescencyjne).

Wyniki prac archeologicznych zostaną zaprezentowane tak w ramach kongresów krajowych (7-my Kongres Polskich Mediewistów, Katowice 2022), jak i międzynarodowych (24th Byzantine Congress, Venice 2022; International Medieval Congress Leeds, konferencja planowana na 2025 [Rzeszów]). Do archeologów i historyków adresowana będzie seria artykułów w czasopiśmie o zasięgu międzynarodowych oraz monografia (książka) przygotowana w języku angielskim.

Wzmianki o wyprawie Włodzimierza w 981 r. i zajęciu grodu Czerwień znajdujemy w każdym podręczniku do nauki historii tak w Polsce jak i na Ukrainie. Z myślą o szerszej publiczności przygotowane więc będą informacje w formie elektronicznej (strona internetowa przygotowana m.in. po polsku i ukraińsku: <https://grodyczerwienskie.pl> // <https://grodyczerwienskie.pl/uk/>) ale i wystaw muzealnych w Tomaszowie Lubelskim oraz Muzeum Narodowym w Lublinie.